

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ИНСПЕКТОРАТ КЪМ ВИСШИЯ СЪДЕБЕН СЪВЕТ

гр. София 1000, ул. „Георг Вашингтон” № 17, тел.: 02 9057502, факс: 02 9057503

Изх. № A-24-486
Дата: 18.09.2024

ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА
НАКАЗАТЕЛНАТА КОЛЕГИЯ НА
ВЪРХОВНИЯ КАСАЦИОНЕН СЪД

На Ваш № ТД № 2/2024 г. от 17.06.2024 г.

С Т А Н О В И Щ Е
НА ИНСПЕКТОРАТА КЪМ ВСС

по тълкувателно дело № 2/2024 г. по описа на ВКС, ОСНК

УВАЖАЕМИ ГОСПОЖИ И ГОСПОДА ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

В Инспектората към Висшия съдебен съвет (ИВСС) е постъпила покана от заместник-председателя на Върховния касационен съд (ВКС) и председател на наказателната колегия за участие в откритото заседание на общото събрание на наказателната колегия (ОСНК) или за представяне на писмено становище по тълкувателно дело (ТД) № 2/2024 г. за приемане на тълкувателно решение по следния въпрос:

Когато съдът определя наказанието при условията на чл. 55 от Наказателния кодекс (НК), следва ли да приложи разпоредбата на чл. 55, ал. 2 от НК към глобата, ако тя е предвидена като допълнително наказание в кумулативна санкция заедно с лишаване от свобода или с пробация?

Делото е образувано по искане на председателя на ВКС с оглед преодоляване на установената противоречива практика на съдилищата по прилагането на чл. 55, ал. 2 от НК при индивидуализиране на наказанието

глоба за престъпления, за които законът предвижда кумулативно лишаване от свобода (или пробаия) и глоба.

Съгласно чл. 55 от НК при наличие на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, когато и най-лекото, предвидено в закона наказание се окаже несъразмерно тежко, съдът определя наказание под най-ниския предел (ал. 1, т. 1). Ал. 2 се отнася до определяне на наказанието глоба и дава право на съда да слезе под най-ниския предел най-много с една втора. Ал. 3 регламентира възможността в тези случаи съдът да не наложи по-лекото наказание, което законът предвижда заедно с наказанието лишаване от свобода.

В искането на председателя на ВКС противоречивата съдебна практика е обособена в следните групи:

В първата се застъпва становището, че разпоредбата на чл. 55, ал. 2 от НК е приложима не само когато глобата е предвидена като самостоятелно наказание, но и тогава, когато е част от кумулативна санкция, при това не само като основно наказание, а и когато е предвидена като допълнително заедно с наказание лишаване от свобода (или с наказание пробаия). Аргументи в подкрепа на тази теза се извеждат от чл. 57, ал. 2 от НК. Приема се, че когато в санкционната част на наказателноправната норма е предвидено едновременно да бъдат наложени две или повече наказания, не би могло приложимият в конкретния случай размер на едното от тях да се определи при условията на чл. 54 от НК, а размерът на другото – при условията на чл. 55. Съдът преценява дали наказанието като цяло трябва да се индивидуализира по правилата на чл. 54 или на чл. 55 от НК. Ако в конкретния случай са налице предпоставките по чл. 55 от НК, следва да се приложат разпоредбите на тази норма по отношение на всички кумулативно предвидени наказания и едва тогава да се индивидуализира размера на всяко от тях.

Към първата група актове е включено и становището, че когато глобата е предвидена като допълнително наказание в рамките на кумулативна санкция, приложима спрямо нея е разпоредбата на чл. 55, ал. 3 от НК, като съдът не е обвързан с пропорцията по ал. 2. При това положение, след като съдът има законоустановена възможност за преценка дали изобщо да наложи допълнителното кумулативно предвидено наказание глоба, в неговите правомощия е да определи размера на тази глоба, съобразявайки и обстоятелствата по чл. 47, ал. 1 от НК със спецификите на конкретния случай и съответно да слезе под най-ниския ѝ предел и с повече от една втора.

Според втората група съдебни актове при кумулативно предвидени наказания лишаване от свобода (или пробаия) и глоба, когато съдът прилага чл. 55, ал. 1, т. 1 от НК, той следва да определи под минимума единствено размера на по-тежкото измежду двете наказания, т.е. на лишаването от

свобода (или пробацията), а за глобата разполага само с правната възможност по чл. 55, ал. 3 от НК, ако прецени, че е нужно допълнително смекчаване на санкцията. Поддържа се, че разпоредбата на чл. 55, ал. 2 от НК има самостоятелно значение и е приложима само когато глобата е предвидена като самостоятелно наказание в норма от Особената част на НК, но не и когато тя е част от кумулативна санкция заедно с лишаване от свобода или пробация.

В искането за образуване на тълкувателното дело е очертана и трета теза, извлечена от т. 6 на тълкувателно постановление на Пленума на Върховния съд (ВС) № 1 от 1983 г. по н.д. № 8/1982 г. При произнасяне по някои въпроси за определяне на наказанието лишаване от права за престъпления по транспорта, ВС е приел, че: „Когато в определени от закона случаи се налага задължително наказание лишаване от право за управление на моторно превозно средство завинаги, то същото не може да се замени с лишаване от право за определен срок поради обстоятелството, че съдът е наложил другото наказание при изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства и е приложил разпоредбата на чл. 55 от НК. Този текст не е приложим, защото в него изрично са посочени наказанията, върху които влияят изключителните или многобройните смекчаващи обстоятелства, а това са смъртно наказание, лишаване от свобода, поправителен труд и задължително заселване. Лишаване от права не е предвидено.“ Внимателният прочит на изложеното налага извод, че когато глобата е предвидена в Особената част на НК като задължително кумулативно наказание за извършено престъпление, тя не може да бъде определяна (заменяна) по реда на чл. 55 от НК, дори тази разпоредба да е приложена при определяне на основното, по-тежко наказание. Това е така, тъй като глобата не е изрично посочена в чл. 55, ал. 1, т. 1 и 2 от НК.

След запознаване с искането на председателя на ВКС общото събрание на наказателната колегия да приеме тълкувателно решение и анализ на съдебните актове, посочени като проява на противоречива практика, на основание чл. 129, ал. 2 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) изразяваме следното становище:

В свои предишни становища (включително до ВКС по тълкувателни дела) Инспекторатът е обръщал внимание на въпроса относно необходимостта от прецизиране на нормативната уредба в наказателноправната област, която цел най-успешно би била постигната с приемането на нов Наказателен кодекс. Доколкото обаче създаването и включването в националната правна система на един толкова сложен закон не може да изпълни общественото си предназначение, преди да е приключила в

основни линии позитивната правна уредба на обществените отношения в различните области на обществения живот, възникващите спорове и неясноти при прилагането на закона ще се решават и занапред с приемането на тълкувателни актове от върховния съд съобразно конституционно възложената му тълкувателна компетентност. Задължителната сила на тълкувателните решения на върховните съдилища ги превръща в източник на право и върхно проявление на нормотворческата роля на съдебната практика.¹

По своята същност и предназначение наказанието е форма на принуда, която държавата чрез съдилищата осъществява спрямо извършителя на престъплението. Засягат се права по законоустановен ред и начин, като целта е едновременно да се санкционира противоправното поведение, да се предотврати възможността да бъде извършено друго престъпление, да се поправи и превъзпита дееца. Наказанието има и по-широка функция – да въздейства възпитателно и предупредително и върху останалите граждани - т.нар. „генерална превенция“. Принципът на законоустановеност на наказанието гарантира целесъобразно отрицателно засягане на права, което се постига чрез индивидуализиране на санкцията при спазване на предвидените правила.

В правната доктрина и съдебната практика въпросите за индивидуализация на наказанието при кумулативно предвидени санкции за дадено престъпление в Особената част на НК не са подробно обсъждани. Наказателният кодекс от 1951 г. (обн., Изв., бр. 13) не е предвиждал изрична разпоредба относно определяне на наказанието в случаите на кумулативни санкции, в това число и при наличие на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства. При действието на този наказателен закон е прието тълкувателно решение на ОСНК № 100 от 1963 г. по ч. пр. № 91 от 1963 г. по приложението на чл. 35 (общи принципи за определяне на наказанието) и чл. 36 (определяне на наказанието при изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства) от НК във връзка с определянето на наказанието лишаване от свобода и наказанието глоба при кумулативните наказания. Поставени на тълкуване от министъра на правосъдието са въпросите:

а) Когато в Наказателния кодекс е предвидено кумулативно наказание лишаване от свобода и глоба, може ли съдът да приеме, че деянието е извършено при смекчаващи вината обстоятелства, да определи размера на наказанието лишаване от свобода, като отиде към минимума на предвиденото в закона наказание, а този на глобата - към максимума;

¹ (Проф. Живко Сталев, „Съдебната практика като източник на правото“, сп. „Съвременно право“, 1997 г., № 6)

б) За същия случай, ако съдът приеме наличието на многобройни или крайно смекчаващи вината обстоятелства, може ли да замени наказанието лишаване от свобода по реда на чл. 36 от НК с друг род наказание или да слезе под минимума на наказанието, определено по закона, а глобата да не замени с друг род наказание.

Изложените съображения на общото събрание на наказателните колегии при Върховния съд са следните:

При преценката на степента на вината на подсъдимия с оглед определянето размера на наказанието съдът е длъжен съгласно разпоредбите на чл. 35 и 36 от НК (отм.) да прецени при какви обстоятелства следва да бъде определено същото - смекчаващи или отегчаващи, многобройни или крайно смекчаващи. Както при алтернативните наказания, така и при кумулативните съдът следва да се ръководи от общите принципи, а именно при каквито обстоятелства бъде определено наказанието лишаване от свобода, при същите следва да бъде определено и наказанието глоба. При наличието обаче на изричната разпоредба на чл. 27 от НК (отм.), в който е предвидено, че глобата се налага съответно имотното състояние на осъдения, то няма пречка и съдът може да определи, съобразявайки се с имотното състояние на подсъдимия, наказанието лишаване от свобода при смекчаващи вината обстоятелства или при многобройни и крайно смекчаващи такива, а глобата - при отегчаващи или смекчаващи вината обстоятелства, а не при крайно смекчаващи или отегчаващи, или многобройни такива, и да не я замени с друг род наказание - обществено порицание, както изисква закона“.

Съгласно чл. 17 от Закона за устройството на съдилищата (обн., Изв. бр. 92 от 1952 г., отм., ДВ, бр. 23 от 1976 г.), общото събрание на съответните колегии на върховните съдилища е приемало тълкувателно решение по въпроси, които на практика повдигат съмнение или не се решават еднакво от съдилищата, като постановените решения служат за тяхно ръководство. През 1968 г. е приет нов Наказателен кодекс. Независимо, че чл. 13 от Закона за нормативните актове предвижда, че актът по прилагане на закон и тълкувателните решения губят изцяло или отчасти сила едновременно с пълното или частичното отменяване на закона съобразно обсега на отменяването изложеното становище в тълкувателно решение № 100 от 1963 г. на ОСНК може да бъде споделено.

С оглед преодоляване различията в съдебната практика по отменения НК, а и широкото приложение на алтернативните и кумулативните наказания, действащият НК е предвидил специални разпоредби относно определяне на наказанието в такива случаи. Уредбата за едновременно предвидените две или повече санкции се съдържа в чл. 57, ал. 2 от НК. В тези случаи съдът, като се ръководи от правилата на предходните членове (в това число и чл. 55), определя размера на всяко едно от наказанията така, че те в

своята съвкупност да отговарят на целите, посочени в чл. 36. Този текст е израз на принципното разбиране, че при индивидуализацията на наказанието следва фактическите констатации да бъдат съотнесени към конкретната степен на обществена опасност на конкретното деяние и конкретния деец.

Не може да бъде подкрепена тезата, че правилото на чл. 55, ал. 2 от НК е приложимо само когато глобата е предвидена като самостоятелно наказание. При приемането на НК през 1968 г. в неговата Особената част са били предвидени седем престъпления, за които глобата е единствено наказание. Едва ли законодателят би допуснал по специален ред да се определя наказание само за седем престъпления, когато са налице изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства. Прилагането на чл. 55, ал. 2 от НК в случаите само когато глобата е предвидена като самостоятелно наказание е съществено отклонение от логиката на цялата разпоредба най-малкото, защото не е изрично регламентирано, а и в останалите хипотези по отношение на другите наказания (напр. пробация) също няма уточнение дали се налагат самостоятелно или кумулативно.

В Особената част на НК, приет през 1968 г., когато е предвидено наказание глоба, в повечето случаи не е определен минимален размер, а единствено горна граница. Единствено в чл. 47 от НК, който е разпоредба от Общата част, е установен минимален размер на глобата. При сравнителен анализ на нормите от Особената част след 1982 г. се констатира, че подходът е променен и в санкционната част на разпоредбите е фиксиран и минимален размер на наказанието. Следователно при определяне размера на наказанието глоба съдът съобразява първо определения диапазон в санкционната част на нормата, като може да намали най-ниския предел на глобата най-много с една втора, но наказанието не следва да е по-малко от 100 лв., по аргумент от чл. 47, ал. 1, изр. второ НК или има възможност изобщо да не наложи глоба.

Законодателят не прави разграничение дали тя се налага като самостоятелно наказание или не. В Общата част на НК няма разпоредба, която да предвижда различен подход при индивидуализиране на наказанията в зависимост от това дали се налагат самостоятелно, алтернативно или кумулативно. Чл. 57 НК единствено препраща към правилата на чл. 54-56 НК. Предвидените кумулативни наказания в особената част са съобразени със спецификата на конкретното престъпно деяние и са количествен критерий за отчитане на по-висока обществена опасност, както и комплексно засягане (с престъплението) на обществени отношения от различни сфери.

В подкрепа на становището, че при предвидени кумулативни санкции, когато определя основното наказание при изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, съдът може да приложи чл. 55, ал. 2 от НК следва да бъде посочено приетото от самия ВКС в тълкувателно решение № 1 от 2023 г. по т.д. № 1 от 2022 г. ОСНК: „... Налагането на наказание като

специфична правосъдна дейност се основава на принципите на законност и индивидуализация на наказанието. Принципът на законност се проявява по два начина. Първо, въз основа на правната квалификация се установяват санкционните последици от деянието, тоест, какво е предвиденото наказание, дали то е единично или съдържа комплекс от санкции. Второ, съдът отмерва наказанието в пределите, определени от санкционната част на материалната наказателноправна норма, съдържаща състав на престъпление. Наред с това, прилага и разпоредби от общата част, които имат отношение към извършеното престъпление, като например, опит по чл. 18, съучастие по чл. 20, продължавано престъпление по чл. 26, редукция на наказанието за непълнолетни по чл. 63 от НК. ...При определяне на наказанието се прилага принципът за индивидуализация, който изисква да се съобразят установените по делото смекчаващи и отегчаващи обстоятелства и да се постигне съответствие на наложеното наказание със спецификата на конкретния случай. Този принцип предполага да бъдат реализирани целите по чл. 36 от НК, а наказанието да отговори на законовия критерий за справедливост ... Независимо, че нормата на чл. 55 от НК систематично предхожда чл. 56 и 57 от НК, тя се прилага след установяване на релевантните за наказателната отговорност обстоятелства, когато съдът приеме, че са налице многобройни и/или изключителни смекчаващи обстоятелства, респективно, когато бъде направен положителен извод относно втората кумулативна предпоставка на чл. 55 от НК. Когато съдът определи основното наказание при условията на чл. 55, той може да реши да не наложи допълнителното по-леко наказание, като приложи ал. 3. Това е в съответствие с принципите за определяне на наказанието и преди всичко, с принципа за индивидуализация и привеждане на наказанието в съответствие с особеностите на конкретния случай“.

Като разпоредба от Общата част на НК чл. 55 НК има генерален характер – прилага се за всички наказателноотговорни лица и за всички престъпления. Следвайки логиката на законодателя, текстът следва да намери приложение и при определяне на наказанието в случаите, когато за отделното престъпление са предвидени едновременно две или повече наказания. „Отделните, различни по вид наказания са само елементи на една комплексна санкция. Поради това може да се окаже целесъобразно по-лекият размер на едното наказание да се комбинира с по-висок размер на другото... Въпросът е тежестта на комплексната санкция като цяло да е съответна на конкретното престъпление и неговия субект и да отговаря на целите по чл. 36“.²

Безспорно е, че когато е предвидена като кумулативно наказание, глобата също се влияе от обстоятелствата по чл. 55 от НК. „Като приема, че са налице основания да се приложи предвидената от законодателя като

² (Проф. Иван Ненов, Наказателно право на Република България, Обща част, книга втора, изд. СОФИ-Р, 1992 г., стр. 293)

изключение правна възможност да се определи основното наказание под предвидения минимум, съдът законосъобразно определя и размера на наказанието глоба също под предвидения минимум. С разпоредбата на чл. 55, ал. 3 от НК законодателят е предвидил друга правна възможност, която при определени предпоставки поставя подсъдимия в по-благоприятно положение спрямо останалите, които са извършили такова престъпление. Но решението да се откаже или да се приложи не е произволно и във всички случаи отказът съответства на изискването наказанието да бъде съобразено с целите на специалната и генерална превенция“.³

Не става ясно защо в искането за приемане на тълкувателно решение се извлича и трета теза от тълкувателно постановление относно престъпленията по транспорта. Липсват съображения защо се приема, че когато глобата е предвидена в Особената част на НК като задължително кумулативно наказание за извършено престъпление, тя не може да бъде определяна (заменяна) по реда на чл. 55. Такова становище е немотивирано и в негова подкрепа не е цитиран дори един влязъл в сила съдебен акт. НК не изключва глобата от наказанията, изрично посочени в чл. 55 от НК. За определяне на размера на наказанието при наличие на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, когато и най-лекото, предвидено в закона наказание се окаже несъразмерно тежко са предвидени два подхода: да се определи под най-ниския предел или да се замени, когато не е предвиден минимум. За глобата са създадени отделни ал. 2 и 3, което свидетелства за волята на законодателя да включи и нея към възможността размерът ѝ да бъде определен при условията по чл. 55, ал. 1 НК. Ето защо, може да се приеме, че тази „трета теза“ предлага едно разширително тълкуване в противоречие със забраната по чл. 46, ал. 3 от Закона за нормативните актове наказателна отговорност да се обосновава по пътя на тълкуването при неяснота на закона, поради което такова становище не следва да бъде споделено.

В заключение, според нас, въпросът, на който следва да отговори ВКС, е формулиран по-прецизно в запитването на председателя на Районен съд – Бургас, а именно: *„Разпоредбата на чл. 55, ал. 2 НК прилага ли се при кумулативно предвидено наказание глоба в случаите, в които основното наказание лишаване от свобода е определено под най-ниския предел при условията на чл. 55, ал. 1, т. 1 от НК“*. Това е така, защото, ако отговорът на поставения на тълкуване въпрос е, че чл. 55, ал. 2 от НК *„следва“* да се приложи при определяне размера на кумулативно предвиденото наказание глоба, то би се обезсмислило приложението на ал. 3 на същия текст и въобще съществуването на тази правна възможност.

³ (Р. № 832 от 30.11.2007 г. на ВКС по н. д. № 575/2007 г., II н. о.)

Въз основа на изложеното по-горе, Инспекторатът към ВСС изразява следното становище:

Разпоредбата на чл. 55, ал. 2 от НК може да се приложи по отношение на кумулативно предвидено наказание глоба в случаите, в които основното наказание лишаване от свобода (пробация) се определя под най-ниския предел при условията на чл. 55, ал. 1, т. 1 от НК, като конкретно индивидуализираното наказание следва да отговаря на целите по чл. 36 от НК.

Заличено на
осп. 33ЛД

/ЛЮРИЙ КРЪСТЕВ/
ИНСПЕКТОР

Заличено на
осп. 33ЛД

/МАРИЯ НЕЙКОВА/
ИНСПЕКТОР

Заличено на
осп. 33ЛД

/ЛИДИЯ СТОЯНОВА/
ИНСПЕКТОР

ЮМ, ВБ